Стрельбіцька Л. Я.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія»

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується підвищеними безпековими викликами, зумовленими наслідками збройної агресії, мілітаризацією соціальних процесів та розширенням нелегальних каналів обігу озброєння. Відтак, враховуючи зазначені умови, проблема незаконного обігу зброї набуває особливої актуальності, оскільки вона безпосередньо здійснює вплив на рівень і структуру злочинності.

В умовах воєнного стану незаконний обіг зброї є одним із провідних чинників зростання насильницької злочинності та ускладнення криміногенної ситуації, адже підвищуються ризики потрапляння зброї з легального обігу до нелегального, що сприяє формуванню нових загроз.

Сучасні дослідники розглядають незаконний обіг зброї крізь призму різних підходів, що зумовлено складністю та багатовимірністю цього явища. У межах кримінально-правового підходу він трактується як сукупність передбачених законом суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із незаконним носінням, зберіганням, придбанням, передачею чи збутом зброї. Такий підхід забезпечує нормативну визначеність, однак його ефективність обмежується наявними прогалинами правового регулювання, що ускладнюють чітке встановлення меж правомірної та протиправної поведінки [1].

© Стрельбіцька Л. Я., 2026

Водночас у кримінології сформовано ширше розуміння, відповідно до якого незаконний обіг зброї є не лише сукупністю злочинів, а складним соціальним явищем, що включає латентні процеси, нелегальні ринки, канали постачання та збуту. Особливої актуальності таке розуміння набуває в умовах воєнних конфліктів, коли зростає кількість неконтрольованої зброї та посилюється її вплив на криміногенну ситуацію [2].

Окремі наукові підходи підкреслюють тісний зв'язок незаконного обігу зброї з організованою злочинністю. Наявність зброї розглядається як ключова умова функціонування злочинних угруповань, що сприяє зростанню насильницької та групової злочинності, а також ускладнює забезпечення громадської безпеки [2]. Паралельно акцентується на тому, що розвиток правового регулювання цієї сфери має вирішальне значення для ефективності протидії відповідним правопорушенням і узгодження національних норм із міжнародними стандартами [3].

Крім того, в сучасних дослідженнях наголошується на трансформаційному характері цього явища, зокрема на процесах «перетікання» зброї з легального обігу в нелегальний, що зумовлює необхідність комплексного аналізу не лише протиправних дій, а й механізмів їх виникнення та розвитку [4].

Отже, кримінально-правове розуміння незаконного обігу зброї забезпечує чітке визначення складів правопорушень, тоді як кримінологічний підхід дозволяє розкрити його як багатовимірне соціальне явище, детерміноване сукупністю факторів і включене у ширші кримінальні процеси. Узагальнюючи наведені підходи, доцільно підтримати позицію, відповідно до якої незаконний обіг зброї слід розглядати як комплексне кримінологічне явище, що поєднує сукупність кримінально караних діянь із системою соціальних, економічних і безпекових процесів, доповнюючи її характеристикою як мережевої та транснаціональної діяльності. На цій основі можна стверджувати, що незаконний обіг зброї займає особливе місце у структурі злочинності, виступаючи не лише

самостійним видом кримінальних правопорушень, а й важливим інструментальним елементом функціонування організованої, насильницької та транснаціональної злочинності.

На основі викладених теоретичних підходів до розуміння незаконного обігу зброї доцільно звернутися до емпіричних даних, що дають можливість перевірити сформульовані положення на практичному рівні та конкретизувати сучасний стан і тенденції розвитку цього явища. Узагальнення та порівняння статистичних показників за 2024–2025 роки дозволяє виявити його динаміку, структурні особливості та вплив воєнних факторів на функціонування незаконного обігу зброї (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї в Україні (2024–2025 рр.)

Показник	2024 рік	2025 рік	Тенденція
Кількість фактів незаконного поводження зі зброєю	5600 фактів	5476 фактів	Показники є співставними, що свідчить про стабільно високий рівень незаконного обігу зброї. Незначне зниження відображає стабілізацію явища в умовах воєнного стану, а не його скорочення.
Злочини із застосуванням зброї (поза бойовими діями)	683 факти	583 факти	Фіксується зменшення кількості злочинів із застосуванням зброї, що свідчить про посилення контролю за її використанням у цивільному середовищі та ефективність превентивних заходів.

Вилучена вогнепальна зброя	4700 одиниць (у т.ч. 1700 одиниць автоматичної)	5513 одиниць (у т.ч. 1213 одиниць автоматичної)	У 2025 році зберігається високий рівень вилучення вогнепальної зброї, однак змінюється її структура: зростає частка диференційованого обліку за видами. Це свідчить про підвищення аналітичної деталізації та ускладнення структури незаконного обігу.
Гранати (вилучено)	понад 16 100 одиниць	понад 14 000 одиниць	Зберігається стабільно високий рівень вилучення гранат, що підтверджує їх масову присутність у незаконному обігу та підвищену суспільну небезпечність.
Міни (вилучено)	понад 11 800 одиниць	понад 18 000 одиниць	Спостерігається суттєве зростання кількості вилучених мін, що свідчить про посилення мілітаризації незаконного обігу зброї та його прямий зв'язок із воєнними процесами.
Незаконне переміщення зброї	423 випадки	585 випадків	Фіксується зростання кількості фактів незаконного переміщення, що свідчить про активізацію каналів транспортування зброї, формування стійких логістичних маршрутів та підвищення рівня організованості цього виду злочинної діяльності.

Порівняльний аналіз за 2024-2025 роки щодо динаміки та структури правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї відображає сучасний етап його функціонування в Україні, що формується під безпосереднім впливом воєнного стану та пов'язаних із ним безпекових трансформацій. Обмеження дослідження цим часовим проміжком є обґрунтованим, оскільки він дозволяє зафіксувати найбільш актуальні зміни у структурі правопорушень, рівні їх інтенсивності та характері поширення зброї в умовах воєнних дій, що тривають. Такий підхід забезпечує можливість виявлення короткострокових тенденцій, які мають практичне значення для оцінки поточного стану криміногенної ситуації, водночас не претендуючи на встановлення довгострокових закономірностей розвитку цього явища.

Провідною ознакою сучасного етапу є домінування воєнно-безпекових детермінант, які є системотвірними та зумовлюють трансформацію інших груп чинників. Збройний конфлікт, накопичення значної кількості зброї, її неконтрольоване поширення та повернення з районів бойових дій формують нову криміногенну реальність, у якій незаконний обіг зброї виходить за межі традиційних кримінальних практик і набуває масового характеру. У цих умовах суттєво зростає значення інституційно-управлінських і нормативно-правових факторів, оскільки саме від ефективності державного контролю, координації правоохоронних органів та якості правового регулювання залежить можливість стримування поширення зброї.

Водночас сучасний незаконний обіг зброї характеризується посиленням ролі кримінально-організаційних та транснаціональних детермінант. Організовані злочинні групи інтегрують обіг зброї у ширші кримінальні процеси, використовуючи її як інструмент забезпечення інших видів злочинної діяльності, тоді як розвиток міжнародних каналів постачання та нелегальних логістичних маршрутів ускладнює його виявлення та протидію. Додатково, в сучасних умовах спостерігається активна технологізація незаконного обігу, що проявляється

у використанні цифрових платформ, анонімних мереж і новітніх способів модифікації зброї, що підвищує рівень його латентності та адаптивності.

Узагальнюючи, можна констатувати, що кримінологічний вимір незаконного обігу зброї в сучасних умовах полягає у його трансформації з окремого виду кримінальної діяльності у складну багаторівневу систему, яка функціонує на перетині воєнних, соціальних, економічних та транснаціональних процесів. Такий підхід дозволяє не лише глибше зрозуміти природу цього явища, але й окреслити необхідність комплексних, міждисциплінарних та превентивно орієнтованих заходів протидії.

Водночас кримінологічний аналіз незаконного обігу зброї свідчить, що сучасні правопорушники не утворюють однорідної соціальної групи, а представлені різними категоріями осіб (від випадкових учасників до представників організованої злочинності). В умовах воєнного стану спостерігається розширення кола суб'єктів, залучених до незаконного обігу, що зумовлено як підвищеною доступністю зброї, так і трансформацією мотиваційних установок, пов'язаних із безпекою, економічною вигодою та участю у кримінальних мережах. Така різноманітність суб'єктного складу незаконного обігу зброї безпосередньо відображається у способах його здійснення, каналах поширення та організаційних механізмах функціонування.

Список використаних джерел:

1. Шаблистий В. В. Незаконний обіг зброї в Україні: питання кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1 (10). С. 116–129. URL: https://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/9581 (дата звернення: 25.04.2026)

2. Луценко Ю. В. Проблеми законодавчого регулювання обігу зброї в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023.

Т. 34 (73). № 4. С. 108–113. DOI: https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.4/16

3. Симоненко Н. О., Хоменко А. О. Розвиток правового регулювання незаконного обігу зброї: критичний аналіз змін до статті 263 КК України та їх правозастосовна практика. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 2. С. 95–103. DOI 10.59226/2786-6920.2.2024.95-103